

INTRODUCERE

Ulterior crizei financiare din 2008-9 în spațiul românesc au fost repetat și intens formulate opinii privind justețea unor drepturi bănești, s-au apărat sau blamat diferite grupuri sociale pentru drepturi bănești ale căror condiții de acordare erau pe ordinea de zi a decidenților. Accesibilă și publicului nespecialist, lucrarea de față servește mai bunei înțelegerii a considerentelor (re)distributive care guvernează constituirea bugetului unei gospodării și evaluării mai pertinente a politicilor privind veniturile populației.

Politicile de venit din România, ca sumă a reglementărilor privind accesul individului la resurse, ținând bunăstarea lui, s-au constituit gradual ca sistem, începând cu mijlocul secolului XIX. Volumul include aspecte ale oportunităților de muncă, educație și formare profesională, precum și legislația privind protecția socială ca determinanți ai resurselor, nivelului de trai și inegalităților de venit. Având ca orizont temporal perioada de după constituirea României Mari, lucrarea conturează particularitățile celor trei mari perioade de dezvoltare ale României: capitalismul interbelic, comunismul și capitalismul post-comunist. Avantajul relativ și prioritățile socio-economice naționale, conjunctura politică și progresul tehnologic internațional s-au adăugat vectorului ideologic amprentând dezvoltarea societății românești și politicile de venit ale populației.

Paralel cu schimbările economice și sociale din acest răstimp, s-a maturizat și sistemul statistic, național și internațional. Implicit a avut loc un proces de ajustare a conținutului indicatorilor socio-economici la realitatea în schimbare la care se refereau; comparația statistică între începutul și sfârșitul orizontului de timp observat este sever limitată. Pentru a realiza o bună imagine a contextului relevant pentru formarea veniturilor și nivelul de trai al populației românești în diferitele etape discutate textul face apel extensiv la surse documentare ale timpului și la portalul legislativ românesc.

Volumul debutează cu două secțiuni teoretice, ambele parte a tezei de doctorat, nepublicate, elaborate cu aproape două decade în urmă. Capitolul I, *Aspecte teoretice ale veniturilor populației*,

structurează o informație privind sursele de venit ale gospodăriilor, în bună măsură de cunoaștere comună, urmată de prezentarea opțiunilor teoretic-ideologice care au ghidat distribuția și redistribuția veniturilor de-a lungul timpului în lume. Capitolul II, *Statul bunăstării*, prezintă structura acestuia ca sistem, etapele care se profilează în evoluția sa, principalele elemente de context care au determinat și caracterizat aceste etape, ca și profilul general al modelelor de intervenție a statului în furnizarea de venituri și protecție socială cetățenilor săi, larg recunoscute în prezent. Între elementele de context sunt amintite condițiile economice și sociale ale timpului, schimbările survenite în măsurarea nivelului de trai, ca și perspectiva Uniunii Europene (UE). Revizuite pentru a se ajusta scopului lucrării și o minimă actualizare, ambele capitole au rămas fidele formei lor inițiale.

Capitolul III, *Viața economică românească: capitalism versus socialism*, prezintă sintetic caracteristicile celor trei perioade de dezvoltare ale României din ultimul secol, pe dimensiuni care îi definesc secțiunile: contextul economic și influențe politice și internaționale ale celor trei etape; particularitățile ocupării sub impactul reformelor agrare și al industrializării, al evoluției societale în general, fenomenul migraționist, respectiv formarea profesională în relație cu ocuparea. Retrospectiva acestor dimensiuni profilează unele similarități între etape în ce privește dimensiunile observate și poziția României în plan internațional, chiar în condițiile unor schimbări politice notabile. Construită pe o analiză de tip calitativ, secțiunea de final a capitolului surprinde economia rurală contemporană, omogenă prin gravitarea în jurul domeniului agricol și a insuficienței forței de muncă, dar diversă ca profil al ocupării.

Capitolul IV, *Politici de venit în România*, observă atenția acordată unor categorii ocupaționale de-a lungul timpului prin prisma legislației care a guvernat formarea celor trei categorii de venituri ale populației: de tip salarial, inclusiv politica salariului minim, de tip asiguratoriu, respectiv de tip asistențial. O scurtă subsecțiune aduce în atenție elemente ale impozitării veniturilor populației. Capitolul surprinde implicit dezvoltarea statului bunăstării din România.

Capitolul V, *Nivel de trai și inegalități de venit în România post-comunistă*, concentrează atenția pe perioada contemporană, valorificând și puținele date disponibile privind particularitățile veniturilor și structura bugetului gospodăriilor referitoare la perioade anterioare anului 2000. Accentul cade pe analiza nivelului de trai din România în perioada ce a urmat integrării în Uniunea Europeană, pentru care statistica internațională permite și o

perspectivă comparativă consistentă. Componenta inegalităților de venit ale populației are în vedere distribuția verticală și acoperă o perioadă de peste două decade de schimbări în politica veniturilor. Subiect al analizei este și impactul principalelor surse de venit asupra inegalității venitului agregat, o temă rareori abordată în studiile românești dedicate inegalităților. România se profilează drept țara cu nivel de trai general scăzut și cu inegalități accentuate de venit, între cele mai defavorabile europene, cu risc de sărăcie notabil accentuat în cazul copiilor și al celor necalificați.

Capitolele III-V dezvoltă extensiv și actualizează două articole de autor apărute în limba engleză, dar și alte cercetări proprii, unele dintre ele nepublicate.

Lucrarea reflectă preocupările mele de cercetare în domeniul nivelului de trai și al veniturilor populației de-a lungul a 30 de ani de carieră academică. Elaborarea sa mi-a reamintit conjuncturile care mi-au îndreptat atenția și m-au motivat de-a lungul timpului către studiul politicilor sociale ale veniturilor. Noutatea domeniului, sărăcia surselor documentare de profil, dar și deteriorarea cu repeziune a nivelului de trai, care au caracterizat anii de debut ai carierei mele, finanțările diverse pentru studii privind sărăcia și grupuri vulnerabile în raport cu ocuparea, studii privind impactul crizei financiare internaționale asupra ocupării și nivelului de trai, dar și programul de cercetare lansat de Academia Română la aniversarea centenarului României Mari au fost astfel de conjuncturi. Schimbul de opinii, uneori contradictorii, avut în astfel de ocazii, cel mai adesea cu dl. Academician Cătălin Zamfir, mi-a modelat perspectiva. Alături de acesta, puncte de vedere formulate de Simona Stănescu, Iulian Stănescu, Monica Șerban și Sebastian Țoc pe secțiuni sau forme intermediare ale acestui volum au fost binevenite. Mulțumesc tuturor pentru aportul avut în cristalizarea conceptului și apariția acestei lucrări.

Capitolul I

ASPECTE TEORETICE ALE VENITURILOR POPULAȚIEI

1 Definiție și surse de venit ale gospodăriei¹

La intersecția dintre economic, social și politic, veniturile populației sunt o temă de larg interes și de continue dezbateri între specialiști, dar și în rândul populației.

Din perspectiva indivizilor, acestea sunt resursele de care dispun pentru acoperirea nevoilor cotidiene și atingerea aspirațiilor personale. Din perspectiva sistemului economic ele reprezintă etapa finală a repartiției resurselor în cadrul sistemului de producție. În perspectivă micro, a individului, interesează, în principal, relația dintre nivelul acestora și un nivel estimat al cheltuielilor pentru un set de trebuințe considerate importante de către indivizi. În perspectiva macro, societal, sunt rezultat al principiilor ce guvernează politicile economice și pe cele sociale, precum și a potențialului național. Repartiția resurselor la nivel național este, așadar, determinată de considerente economice, sociale și politice dominante sau asumate la un moment și loc date. Preocupările privind formarea veniturilor populației intră astfel și în sfera socială, definind domeniul politicii sociale a veniturilor.

Din perspectiva procesului economic, populația obține venituri prin participarea la procesul productiv, al creării avuției naționale - etapa distributivă (repartiția primară sau funcțională), completează de cele ce-i revin din redistribuire (repartiția secundară), menite să ajusteze imperfecțiunile etapei distributive. Imperfecțiunile sunt situații de *eșec al pieței* prin raportare la considerentele asumate,² care se pot manifesta sub forma cererii nesatisfăcute, a resurselor

¹ Această secțiune este o sinteză parțială a articolului: Ilie S.(2000). Aspecte metodologice privind analiza veniturilor populației, *Revista Calitatea Vieții*, 1-4: 55-69.

² Mihalache R. P., Bodislaw D. A. (2019). Government failure vs. Market failure. The implications of incomplete information *Theoretical and Applied Economics* Volume XXVI, No. 2(619), Summer: 91-104; Angelescu C., Ciucur D., Dobrotă N., Gabrielă I., Ghiță T., Popescu C., Târhoacă C. (2000). *Economie*, ed.5, București: Ed. Economică; Zamfir E. (1995). „Statul bunăstării” în Zamfir E, Zamfir C. (c..) *Politici sociale. România în context european*, București: Alternative: 28-35.

neutilizate, costuri sau prețuri excesive, producția insuficientă a unor produse sau servicii de interes național. Strict din perspectiva bunăstării indivizilor *eșecul* constă în aceea că mecanismele etapei distributive nu au avut rezultatul așteptat raportat la ceea ce guvernării (și societatea) apreciază a fi distribuția echitabilă a resurselor și accesul la un consum considerat necesar.

Scopul redistribuirii este atenuarea dezechilibrelor apărute în urma repartiției rezultatelor din activitatea de producție prin transferul de la cei care dețin mai mult la cei care se află într-o situație de risc economic sau social. Se urmărește astfel obiectivul *echității verticale*. Modalitățile de realizare a acestuia sunt redistribuirea realizată prin impozitare și transferurile voluntare/caritabile. Totodată, redistribuirea urmărește asigurarea unui minim al consumului pentru un set de bunuri și servicii considerate publice (implicit necesare), ca și accesul egal la acestea (egalitatea de oportunități), răspunzând astfel obiectivului *echității orizontale*. Scopul redistribuirii este protecția socială a indivizilor.

În etapa distributivă mecanismele pieței dictează formarea veniturilor indivizilor, în funcție de contribuția fiecăruia la procesul productiv și de prețul factorilor de producție (capital- financiar și informațional-tehnologic- muncă, pământ/natură). Redistribuirea este dictată, în principal, de criterii ideologice (sociale). Acestea s-au modelat paralel cu dezvoltarea statului bunăstării, prin care se recunoaște protecția socială acordată individului drept obiectiv de interes național, și cu schimbarea atitudinii societății față nevoia de protecție socială. În plan secundar, adesea mascate în motivarea formei redistribuirii, argumentele economice și presiuni politice le influențează pe primele.

Cele două etape ale repartiției resurselor ocazionează și cea mai importantă grupare teoretică a veniturilor, și anume distincția venituri primare – venituri redistribuite.

Veniturile primare sunt cele obținute de indivizi prin participarea lor la procesul producției și distribuției bunurilor materiale și a serviciilor, odată cu crearea venitului național.³ Acestora le mai este asociată denumirea de *venituri de piață* sau *câștiguri*, fiind venituri formate prin mecanismele pieței. La rândul lor, acestea se divid în venituri din muncă și venituri din proprietăți și capital.

Veniturile din muncă sunt cele obținute prin participarea directă la procesul productiv și constau în orice venit realizat în

³ Dobrotă N. (1997). *Economie politică*, București: Ed. Economică; Capanu I. et all (1994). *Statistică economică*, București: Ed. All.